

УДК 159.92

Г. О. ГОНЧАРОВА,

аспірант кафедри педагогіки та психології факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9366-4591>

ДИНАМІКА СИСТЕМИ СТАВЛЕНЬ КУРСАНТІВ ВНЗ МВС У КРИЗОВІ ПЕРІОДИ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Досліджено зміни базових ставлень курсантів внаслідок впливу на них нормативних вікових криз, пов'язаних із навчанням у ВНЗ МВС. Розглянуто позиції різних науковців щодо систематизації, виокремлення в загальні смислові групи ставлень, які можуть виникати в людини стосовно предметів, явищ, навколишніх умов, інших людей, усього, що оточує особистість. Спираючись на класифікацію О. Ф. Лазурського, зроблено спробу навести власний варіант поділу ставлень на групи та наповнити кожен категорію найбільш загальними, притаманними кожній особистості прикладами конкретних ставлень. Описано нормативні психологічні кризи кожного року професійного навчання у ВНЗ, охарактеризовано їх передумови та прояви. Проведено аналіз впливу тієї чи іншої кризи на ставлення особистості та зроблено висновок щодо того, які з перелічених ставлень неодмінно зазнають впливу та змін в умовах переживання особистістю кризових явищ, пов'язаних із конкретним роком професійного навчання.

Ключові слова: ставлення, система ставлень, професійний розвиток, курсанти ВНЗ МВС.

Goncharova, G.O. (2017), "Dynamics of the relations system of the cadets of higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs within the crisis periods of professional training" ["Dynamika systemy stavlen kursantiv VNZ MVS u kryzovi periody profesiinoho navchannia"], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 140–146.

Актуальність проблеми дослідження.

Відіграючи роль одного з основних регуляторів поведінки особистості, ставлення, зважаючи на зміни оточуючої дійсності, можуть також змінюватися та варіюватися. Досить насиченим щодо відкриття нових якостей своєї особистості, розчарування або впевненості у зробленому виборі, набуття нових знань, навичок і досвіду є період професійного навчання у вищому навчальному закладі.

Зміни в системі ставлень особистості, які відбуваються протягом навчання у виші, носять в основному революційний характер, тобто мають досить тривалий латентний період, а зовні відбуваються швидко, «раптово». Це пов'язано із взаємною обумовленістю розвитку системи ставлень та переживанням особистістю криз професійного розвитку. Саме внаслідок переживання студентом тієї чи іншої кризи навчання відбуваються зміни в цілісній системі ставлень особистості, змінюються його погляди на зміст освіти та її найбільш істотні умови. Від цього багато в чому залежатиме успішність навчання, мотивація студента, його подальший професійний шлях.

Актуальність вивчення динаміки системи ставлень курсантів ВНЗ МВС пов'язана з потребою держави мати перспективний персонал поліції, який не тільки отримує належну та якісну освіту, але й є надійним, прогнозо-

ваним відносно свого подальшого професійного шляху в поліції.

Виклад основного матеріалу. Кризи професійного становлення особистості в системі ОВС були предметом дослідження О. М. Бандурки, Л. М. Балабанової, С. П. Бочарової, В. І. Барка, Л. І. Мороз, О. В. Землянської, І. В. Жданової, А. В. Москаленка, В. Л. Погрібної, Г. Є. Запорожцевої, Г. В. Попової, О. В. Тімченка, О. М. Цільмак, С. В. Ковальчишиної та ін. На думку психологів, криза – «це явище складне, хоча й обмежене у часі; ситуація ризику, загрози, яка, проте, може створювати можливості для саморозвитку та самореалізації, ставлячи людину перед необхідністю зробити вибір» [1, с. 10].

У контексті дослідження професійного навчання як одного з етапів професійного розвитку поняття криз, що супроводжують навчальний процес, можна визначити як нетривалі у часі періоди, протягом яких відбувається перебудова професійної свідомості, перегляд студентом самооцінки, перевірка своїх розумових можливостей, співставлення власних очікувань з реальною дійсністю та ревізія зробленого професійного вибору [2, с. 31].

Зазначені кризи є різновидом нормативних вікових криз, оскільки зазвичай мають місце у професіогенезі всіх суб'єктів праці та спостерігаються в певному віці, адже починаючи з

юнацького віку основною діяльністю особистості стає навчально-професійна, яка й ініціює виникнення психологічних криз [3, с. 91].

Важливим, таким, що узагальнює кризи студентства, є дослідження Ю. П. Поварьонкова, який зазначає, що процес навчання в умовах ВНЗ можна поділити на два періоди, відповідно до змісту психологічних механізмів та переживання криз. Перший – академічний – охоплює 1–3 курси та супроводжує оволодіння академічними знаннями, формування учбової діяльності. Другий – навчально-професійний – 4–5 курси, період, коли відбувається руйнування академічних стереотипів та формування орієнтації на професійну діяльність. Ці обидва періоди курсанти переживають як стресові, тобто такі, що супроводжуються зміною засвоєного у школі підходу до навчання (перший період), невпевненістю в собі як професіоналі, невмінням застосувати на практиці отримані академічні знання (другий період) [4].

Розглянемо кризи, що виникають упродовж першого року професійного навчання.

Криза адаптації. Переважно причинами виникнення зазначеної кризи є відчутна зміна умов навчання. Будучи школярем, молода людина звикла майже до цілковитого контролю вчителів, у той час як курсант змушений вже самостійно нести відповідальність за власну успішність у навчанні та засвоєнні матеріалу. «У цій ситуації у багатьох студентів виникає помилкове відчуття спокою, розслаблення, легкості навчання у ВНЗ порівняно зі школою. Цей стан частково компенсується складністю подачі матеріалу у вигляді конспектів, проте на момент першого семестру в навчальному плані превалюють предмети загальноосвітнього циклу, що дає змогу нівелювати і цю складність» [5, с. 72]. Вчорашнім школярам також треба навчитися не відволікатися на зайве та пристосуватися до нового колективу, внаслідок чого значна частина часу витрачається ними на спілкування та встановлення відносин [5, с. 72].

Прояви такої кризи можна спостерігати й під час першої сесії, коли потрібно оновити в пам'яті всі знання з певної дисципліни та продемонструвати їх під час іспиту. На цьому етапі у більшості курсантів можуть з'явитися складнощі з навчанням, що відображається на їх ставленні до фахового навчання та професійної самооцінки (особистість відчуває почуття тривоги через низький рівень володіння

знаннями та сумнівається в успішності подальшого навчання).

Ще одним, дещо глибшим, проявом названої кризи є адаптація курсанта до сприймання себе не лише як студента, а й як майбутнього правоохоронця. Це вимагає від молодої людини не лише успішного дотримання навчального плану, а й, ще на етапі професійного навчання, демонстрування високого рівня правової свідомості, відповідальності за свою поведінку серед людей, у громадських місцях тощо [3, с. 92].

«Криза очікувань» також характерна для курсантів першого року навчання та пов'язана з усвідомленням невідповідності між очікуваннями абітурієнтів стосовно обраної професії та учбовими буднями. Студенти переживають розчарування в отриманій професії, незадоволеність окремими предметами, зниження інтересу до навчання. Слід додати, що головною небезпекою переживання зазначеної кризи є можливість появи в особистості хибних уявлень щодо майбутньої професії [6, с. 304].

Криза вибору професії. Ця криза викликана зміною умов життєдіяльності, перебудовою провідної діяльності та передбачає роздуми над питанням «Чи правильний професійний вибір я зробив?».

На протікання кризи справляє вплив престижність професії, можливості працевлаштування, умови праці тощо [7, с. 111]. Слід звернути увагу й на особливості та умови навчання у ВНЗ МВС України, оскільки курсанти, на відміну від студентів інших вищих навчальних закладів, змушені поєднувати професійне навчання із виконанням службових обов'язків [9, с. 226].

На другому курсі вже у великому обсязі починають викладати профільні дисципліни. Це може вплинути на зниження незадоволеності майбутньою професією (порівняно з першим курсом) або ж, навпаки, викликати так званий «синдром заперечення», який характеризується розчаруванням у власному професійному виборі, й студент починає розмірковувати про зміну навчального закладу або спеціальності [6, с. 304].

До того ж порівняно з відносно легким сприйманням загальноосвітніх предметів на першому курсі навчальний матеріал профільних предметів другого курсу може виявитися неочікувано складним, таким, що потребує наполегливої праці для його опанування, приділення навчанням більше часу. Ці обставини також можуть викликати розчарування

у власному виборі, сумніви у власних розумових можливостях та успішності подальшого навчання. Студенти втрачають відчуття власної значущості та здатності контролювати своє життя [9, с. 142].

У студентів третього курсу зазвичай спостерігається розгортання таких видів криз.

Криза апробації. Ця криза, зокрема, зумовлюється збільшенням профільюючих дисциплін. У курсантів можуть виникнути складнощі з розумінням професійних термінів, глибиною проблем, що розглядаються у процесі вивчення кожної спеціальної дисципліни. Порівняно з дисциплінами, що прямо не пов'язані із професією та викладаються на першому курсі, зростають вимоги до оволодіння профільними предметами [4].

До того ж саме на цей час припадає проходження студентом активної навчальної практики. Тут у курсантів виникає необхідність продемонструвати себе не лише як особу, котра володіє тими чи іншими теоретичними знаннями, а й як майбутнього правоохоронця. На думку О. Столярчук, «... розгортається ситуація, коли навчальна самооцінка студента зіставляється з професійною, коли професійна компетентність нашаровується на здобуття практичного досвіду» [3, с. 92].

Криза професійного самовизначення. Виникає через те, що під час навчання у студентів відсутнє «цілеспрямоване формування професійно необхідних якостей, які становлять основу професії» [6, с. 304].

Для третього та четвертого курсів властива *криза спеціалізації*, яка зумовлена вивченням великої кількості профільних дисциплін та перебуванням студентів на самостійній виробничій практиці, під час якої відбувається трансформація навчально-професійної діяльності у професійну [6, с. 305].

Наступні кризи характеризують закінчення навчання у ВНЗ, яке може відбутися після четвертого або п'ятого курсів із отриманням диплома бакалавра або магістра, тому пропонуємо розглянути їх разом.

Криза фахової готовності. Така криза виникає у курсантів-випускників та зумовлюється двома факторами: по-перше, у цей час курсант має продемонструвати знання та навички майбутнього правоохоронця, набуті протягом всього навчання й успішно скласти державні іспити; по-друге, перед молодим фахівцем постає необхідність самостійного прийняття рішень, пов'язаних із працевлаштуванням та плануванням майбутньої кар'єри [3, с. 92].

Наприкінці навчання завтрашній випускник знову стикається із *кризою ревізії вибору професії*. Вже завершивши вивчення найважливіших фахових предметів, набувши практичних умінь під час виробничої практики та ознайомившись принаймні із деякими особливостями отриманої професії, курсант знову задається питанням «А чи правильний вибір я зробив, обравши саме цей фах?».

Слід зазначити, що велику роль у динаміці ставлень особистості відіграє не лише сама криза, а й конструктивний чи деструктивний вихід із неї. Наприклад, у разі конструктивного виходу з кризи спостерігається вироблення системного підходу до навчально-професійної діяльності, започаткування високої професійної самооцінки (криза адаптації), інтеграція знань та вмінь (криза апробації), спрямованість на досягнення професіоналізму шляхом набуття досвіду (криза фахової готовності).

Тим часом деструктивний вихід із кризи характеризується перевагою бажання уникнути невдач як мотиву навчання «вчитись, аби не відрахували», прагненням досягти короткотривалого успіху «дотягнутись до стипендії» (криза адаптації), зниженням професійної самооцінки (криза апробації), зниженням чи цілковитою втратою прагнення професійного становлення (криза фахової готовності) [3, с. 93].

Як уже зазначалося, внаслідок переживання тієї або іншої кризи ставлення курсантів зазнають змін. Одна з найбільш повних та змістовних класифікацій ставлень особистості була зроблена О. Ф. Лазурським, який поділив їх на 15 груп (рубрик), що ми досліджували раніше [10].

Беручи за основу наведений поділ, спробуймо згрупувати ставлення в дещо схожі групи та конкретизувати кожну з них, наповнивши її конкретними, вузькими, найбільш типовими прикладами ставлень, які може мати особистість до тих або інших людей, явищ, предметів, якостей чи дій.

Отже, говорячи про ставлення до речей у найбільш загальному вигляді, може йтися про ставлення до: одягу, гаджетів, автомобіля, предметів домашнього побутового вжитку, побутової техніки, прикрас, предметів розкоші, постільних речей, посуду, професійного інвентарю та ін.

Категорію «ставлення до тварин і природних явищ» можна конкретизувати таким чином: ставлення до домашніх тварин, свійських тварин, рідкісних та вимираючих видів, природи, погоди, екології тощо.

Ставлення до окремих людей. Ця категорія є досить місткою й може бути поділена на підкатегорії залежно від того, хто ці люди. Так, за виконуваною соціальною роллю можна виділити ставлення до: батька, матері, подруги, друга, брата, сестри, дитини, викладача, однокурсника тощо.

Залежно від наявності або відсутності відносин підпорядкування: ставлення до начальства, підлеглих, колег на одному щаблі службової ієрархії. Ставлення до протилежної статі: дівчини, хлопця, нареченої, нареченого, дружини, чоловіка. Залежно від віку можна вирізнити ставлення до: немовлят, дітей, школярів, молоді, людей середнього, похилого віку, однолітків, людей молодших або старших за себе. Також різні ставлення можуть викликати особистості залежно від їх національності, кольору шкіри, професії чи соціального статусу та ін.

Ставлення до держави особистості як громадянина, представника певного народу, національності: ставлення до своєї країни, своїх обов'язків як громадянина, державної мови, національних традицій, етнічної самобутності, державних/національних свят, територіальної цілісності й непорушності кордонів та ін.

Ставлення до соціальних (правових, моральних, релігійних) норм, зокрема, включають в себе ставлення до правопорушень, релігії, соціальних регуляторів поведінки, наркоманії, аскетизму, абортів, агресії, насильства брехні, успіху або горя інших, статевої стосунків до шлюбу, евтаназії, смертної кари тощо.

Вважаємо доцільним виділити також групу ставлень, які характеризують спосіб життя, буденність особистості. Це, зокрема, ставлення до планування часу, сну, здорового способу життя, їжі, спорту, звичок, принципів (життєвих установок), тенденцій моди, хобі, подорожей, відпочинку, паління, вживання алкоголю, розваг та ін.

Ставлення до науки, знання та мистецтва можна конкретизувати через ставлення до вищої освіти, самоосвіти, гуртків за інтересами, театрального, оперного мистецтва, балету, архітектури, живопису, наукового прогресу, інноваційних технологій.

Ставлення до інформаційного простору: до інтернету, телебачення, комп'ютерних ігор, сучасних дитячих мультфільмів, ЗМІ тощо.

Ставлення до діяльності існують у вигляді таких ставлень: до розумової праці, до фізичної праці, благодійної діяльності, роботи у

команді, до діяльності з підвищеною відповідальністю/небезпекою/шкідливістю, роботи типу людина – людина, не престижної, але важливої роботи і т. ін.

Як різновид діяльності, на нашу думку, можна розглядати професійне навчання, оскільки на певному етапі життя особистості саме діяльність з опанування певною професією стає для особистості основним видом її діяльності. Отже, із періодом професійного навчання можуть бути пов'язані певні ставлення особистості: до професійного навчання, до майбутньої професії, до однокурсників, які навчаються успішно, до однокурсників, які не виявляють інтересу до навчання, до хлопців-курсантів, до дівчат-курсантів, до викладачів, до загальноосвітніх предметів, до профільних предметів, до службових обов'язків курсанта, до казарменого способу життя, до навчальної/виробничої практики, до іспитів, до системи оцінювання знань, яка існує, до перспектив на ринку праці, до майбутніх професійних обов'язків, до можливості працювати під час навчання, до створення сім'ї у студентські роки та ін.

Ставлення до самого себе охоплюють ставлення до своєї зовнішності, розумових здібностей, власних досягнень, своїх поразок і невдач, до себе в минулому, тепер і в майбутньому тощо. До цього можна додати й ставлення до себе залежно від виконуваної суспільної ролі: сина/доньки, чоловіка/дружини, друга/подруги, студента.

Слід зазначити, що наведені групи є значно ширшими і можуть охоплювати безліч найрізноманітніших ставлень, що пов'язано з індивідуальністю та неповторністю кожної особистості, особливостями її способу життя, захопленнями, професійною діяльністю та іншими обставинами. Тому вважаємо, що скласти вичерпний перелік людських ставлень неможливо, але для дослідження в межах обраної теми пропонуємо використовувати наведені категорії як найбільш загальні, такі, що якомога повно, з різних боків називають ставлення особистості, які виникають у неї впродовж життя.

Співвідношення між певними етапами професійного навчання курсантів, кризами, які супроводжують той чи інший етап, їх передумовами та змінами у системі ставлень, пов'язаних із переживанням відповідної кризи, можна систематизувати таким чином:

Період навчання	Назва кризи, що притаманна цьому етапу професійного навчання	Передумови виникнення кризових явищ	Питання, що турбують особистість, яка переживає кризу	Ставлення, що потенційно змінюються внаслідок кризи
Перший рік навчання	Криза адаптації	Пристосування до нових умов проживання і навчання, незадоволеність окремими дисциплінами і викладачами	Чи зможу я успішно навчатися? Чи знадобляться мені знання із загальноосвітніх дисциплін під час професійної діяльності?	до обраного фаху; самоставлення (до своїх розумових здібностей, відповідності чи невідповідності обраній професії); до оточуючих дорослих (викладачів, курсових офіцерів тощо);
	Ревізія вибору	Зміна умов життєдіяльності, перебудова провідної діяльності	Чи правильний вибір я зробив?	до своїх службових обов'язків; до однолітків; до навчальних дисциплін; до планування свого часу, відпочинку
	Криза очікувань	Усвідомлення невідповідності між очікуваннями абітурієнтів стосовно обраної професії та учбовими буднями	Чи предмети стануть надалі цікавішими? Чи дійсно так виглядає моя майбутня професія?	
Другий рік навчання	Синдром заперечення	Поява в учбовому плані переважно профільних дисциплін	Чи впораюся я з таким навантаженням? Чи подобаються мені профільні предмети? Можливо, варто змінити ВНЗ або спеціальність?	до обраного ВНЗ, спеціальності; до нових, профільних предметів, рівня їх викладення, засвоєння; до своїх розумових здібностей
Третій рік навчання	Криза апробації	Проходження активної виробничої практики; зіставлення навчальної самооцінки з професійною	Як я бачу себе професіоналом? Чи подобаються мені мої майбутні професійні обов'язки? Чи впораюся я з ними?	до своїх професійних, особистісних якостей; до змісту майбутньої професійної діяльності;
	Криза професійного самовизначення	Відсутність у студентів під час навчання цілеспрямованого формування професійно необхідних якостей, які становлять основу професії	Які якості мені потрібно розвивати, щоб стати професіоналом?	до обраної спеціальності; до професійної освіти в цілому
Закінчення навчання (4–5 курси)	Ревізія вибору	Усвідомлення можливості/необхідності скорого входження у практичну професійну діяльність	Чи правильний вибір я зробив? Чи бажаю я працювати за отриманою спеціальністю?	до власних професійних, особистісних якостей;
	Криза фахової готовності	Необхідність успішно витримати підсумкову атестацію; необхідність самостійно ухвалювати відповідальні рішення, пов'язані з перспективами початку професійної діяльності	Чи достатній рівень моїх знань для успішного складення державних іспитів? Чи вдалося мені набути професійно необхідних навичок? Чи готовий я до самостійної практичної професійної діяльності?	до себе як майбутнього правоохоронця до зробленого на початку навчання вибору спеціальності

Висновки. Коло ставлень особистості до- сить широке та охоплює усі сфери людського життя. Для зручності й ефективності дослідження ставлень науковцями здійснено поділ ставлень на великі групи. Одними з основних є ставлення до інших, до себе, до предметів і до діяльності, різновидом якої можна вважати навчальну як головну діяльність студентської молоді.

Період у житті особистості, що іменується студентством, є найбільш сприятливим для навчання та оволодіння професійними знаннями. Саме під час навчання курсанти відкривають себе, тонкощі професії правоохоронця, пристосовуються до самостійного дорослого життя шляхом аналізу своєї діяльності, поведінки та їх наслідків. Кризи, що супроводжують цей пері-

од, окрім здійснення негативного впливу на подальшу професіоналізацію, здатні привести й до позитивних наслідків, таких, як стимулювання успішного навчання, реалізації потенціалу підвищення професійної самооцінки тощо. Крім цього, кризи професійного навчання, постійно супроводжуючи курсантів та змінюючись залежно від етапів навчання, істотно впливають на систему ставлень особистості. Майже кожен рік із появою більшої кількості профільних дисциплін, збільшенням навантаження та частковим ознайомленням із практикою найбільших змін можуть зазнавати ставлення курсантів до себе (до своїх розумових інтелектуальних здібностей, до себе як студента, до себе як майбутнього правоохоронця), професійного навчання та до обраної професії в цілому.

Список бібліографічних посилань

1. Skłodowski H. Psychologiczne wyzwania kryzysu // Człowiek w kryzysie – psychospołeczne aspekty kryzysu / red. nauk.: H. Skłodowski. Łódź: SWSPiZ w Łodzi, 2010. S. 9–22. (Przedsiębiorczość i zarządzanie; T. XI, Zeszyt 1).
2. Афанасьєва Т. О. Психологічні особливості криз професійного становлення психолога. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки*. 2013. Т. 2, вип. 10. С. 29–32.
3. Столярчук О. Вплив криз фахового навчання на формування професійної самооцінки майбутніх педагогів. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія*. 2010. № 2. С. 90–94.
4. Семёнова Е. М., Ворошилина Н. Н. Психологическое сопровождение личности студента в образовательной среде вуза. *Психология, социология и педагогика*. 2015. № 6. URL: <http://psychology.snauka.ru/2015/06/5083> (дата звернення 09.06.2017).
5. Курусь И. А. Взаимосвязь кризисов, кризисных переживаний и направленности временной перспективы у студентов на начальном этапе обучения в вузе. *Образование и наука*. 2016. № 2 (131). С. 68–79.
6. Бойко А. А. Противоречия и кризисы студенческого возраста // Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: матеріали Всеукр. наук. конф. викладачів, аспірантів, співробітників та студентів. Суми: СумДУ, 2014. С. 304–305.
7. Іванцова Н. Б. Періодизація професійного розвитку особистості. *Актуальні проблеми психології*. 2010. Т. 8, вип. 7. С. 105–114.
8. Кравченко І. Ф., Чабан Н. І. Соціально-педагогічні проблеми адаптації першокурсників до навчання в юридичному вузі. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. 2010. Вип. 1.30. Педагогічні науки. С. 225–232.
9. Радчук Г. Психологічні засади професійного аксіогенезу особистості. *Психологія особистості*. 2012. № 1 (3). С. 138–150.
10. Гончарова Г. О., Ларіонов С. О. Система ставлень особистості: теоретичні аспекти дослідження. *Право і Безпека*. 2017. № 1 (64). С. 130–134.

Надійшла до редколегії 13.06.2017

ГОНЧАРОВА А. А. ДИНАМИКА СИСТЕМЫ ОТНОШЕНИЙ КУРСАНТОВ ВУЗОВ МВД В КРИЗИСНЫЕ ПЕРИОДЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ

Исследованы изменения базовых отношений курсантов вследствие воздействия на них нормативных возрастных кризисов, связанных с обучением в вузе МВД. Рассмотрены позиции разных учёных относительно систематизации, выделения в общие смысловые группы отношений, которые могут возникать у человека к предметам, явлениям, другим людям, всему, что окружает личность. Опираясь на классификацию А. Ф. Лазурского, сделана попытка представить собственный вариант разделения отношений на группы и наполнить каждую категорию наиболее общими, присущими каждой личности примерами конкретных отношений. Описаны нормативные психологические кризисы каждого года профессионального обучения в вузе, охарактеризованы их предпосылки и проявления. Проведён анализ влияния того или иного кризиса на отношения личности и сделан вывод о том, какие из перечисленных отношений непременно подвергаются воздействию и изменению в условиях переживания личностью кризисных явлений, связанных с определённым годом профессионального обучения.

Ключевые слова: отношение, система отношений, профессиональное развитие, курсанты вузов МВД.

GONCHAROVA G. O. DYNAMICS OF THE RELATIONS SYSTEM OF THE CADETS OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS WITHIN THE CRISIS PERIODS OF PROFESSIONAL TRAINING

The article is focused on changes in the underlying relations of cadets, due to the exposure to normative age crises related to studying at the University of the Ministry of Internal Affairs.

The author has considered the positions of different scholars on the classification, selection in general semantic groups and relations that can occur in humans in relation to objects, events, environment, other people, everything that surrounds a person. Based on the classification of A. F. Lazursky, the author has presented an attempt to separate relations of the following groups: attitude to things, attitude to animals and natural phenomena, attitude of the individuals relationship to the state (the relations of the individual as a citizen representative of certain people, nation), to social (legal, moral, religious) norms, and relations characterizing the way of life, the ordinariness of the personality, attitude towards science, knowledge and arts relevant to the information space relevant to the activities, and as a kind of last respect to professional training, attitude to oneself.

After that, each of these categories fleshed out, filled with the most common examples of relationships inherent to each individual.

This article provides a description of the psychological crisis of each year of professional training at the University, details of prerequisites and manifestations. It has been proved that such crises are normative, that is, those that accompany the professional development of each individual and is not a pathology.

While working on the article, the author has also analyzed the impact of a crisis on the attitude of the individual, and made a conclusion as to which of the following, the most common relations certainly influenced and the changes in the conditions of the experience personality crisis events associated with a specific year of vocational training. The results of the study are outlined in the table.

Keywords: *attitude, system of relations, professional development, cadets of higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs.*

УДК 159.9:351.74

О. О. ЄВДОКИМОВА,

*доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри соціології та психології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4211-7277>;*

Н. В. АЛЕКСЄЄНКО,

*викладач кафедри соціології та психології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1975-3745>*

ІННОВАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВА РИСА СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Представлено результати теоретичного дослідження проблеми інноваційної компетентності у професійній діяльності як важливої риси фахівця в сучасному суспільстві. Розглянуто дефініцію поняття інноваційної компетентності в різноманітних літературних джерелах та визначено основні наукові підходи щодо визначення змісту та структури цього феномена. Інноваційна компетентність розуміється як обов'язкова компетенція фахівця, без наявності якої унеможливується ефективне виконання професійної діяльності особистістю, оскільки потребує від неї готовності до змін у зв'язку з постійними нововведеннями та модернізаціями, що відбуваються в суспільстві.

Ключові слова: *інноваційна компетентність, професійна діяльність, компетенція, фахівець, нововведення, готовність до змін.*

Yevdokimova, O.O. and Aleksieienko, N.V. (2017), "Innovative competence as a professionally important feature of a modern specialist" ["Innovatsiina kompetentnist yak profesiino vazhlyva rysa suchasnoho fakhivtsia"], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 146–152.

Постановка проблеми. Сучасність проблематизувала та виділила нові вектори сучасних наукових пошуків у зв'язку із соціальними, куль-

турними, політичними перетвореннями, яких в останні роки зазнала Україна. Все більшої актуальності набуває тема вивчення інновацій та